

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ЗВОНАРЬОВА ЮЛІЯ В'ЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 347.73

**ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ОБІГУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ**

12.00.07 «Адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право»

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національному університеті біоресурсів і природокористування України Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Яра Олена Сергіївна,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
декан юридичного факультету

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Дмитренко Емілія Станіславівна,
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
завідувач кафедри фінансового права

кандидат юридичних наук
Губанова Тамара Олексіївна,
Приватний вищий навчальний заклад
«Фінансово-правовий коледж»,
директор

Захист відбудеться «03» квітня 2018 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.004.16 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15 навчальний корпус № 3, кімната 301

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розіслано «02» березня 2018 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Гафурова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. За сучасних умов розвитку фінансової системи України важливою умовою її ефективного функціонування та невід'ємною частиною публічної фінансової діяльності є обіг цінних паперів.

Частина публічних відносин у сфері обігу цінних паперів є фінансово-правовими – пов'язані із залученням коштів до бюджету внаслідок продажу (пред'явлення) державних і місцевих цінних паперів, перелік яких містить Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок». Надходження від зазначених коштів відповідно до ст. 15 Бюджетного кодексу України є джерелами фінансування бюджету. Інша частина публічних відносин стосується здійснення операцій з державними цінними паперами, їх оподаткування відповідно до Податкового кодексу України і також охоплюється фінансово-правовим регулюванням. Окрім того, суб'єктами зазначених фінансових правовідносин виступають як публічні утворення (держава, органи місцевого самоврядування), так і Міністерство фінансів України, місцеві фінансові органи, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Центральний депозитарій цінних паперів, Державна фіскальна служба України, на які відповідно до Бюджетного кодексу України, Податкового кодексу України, законів України «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», інших нормативно-правових актів, прийнятих останнім часом, покладено низку функцій щодо державного регулювання у цій сфері.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження становлять праці представників науки фінансового права України: Л. К. Воронової, Н. Л. Губернської, Е. С. Дмитренко, О. О. Дмитрик, І. Б. Заверухи, А. Т. Ковальчука, М. П. Кучерявенка, О. А. Музики-Стефанчук, О. П. Орлюк, М. В. Старинського, та зарубіжних держав: О. М. Горбунової, М. В. Карасьової, Н. І. Хімичевої та ін., а також напрацювання таких учених-юристів, як: І. Г. Андрущенко, О. Б. Олійник, Л. В. Панова, О. В. Петришин, В. В. Посполітак, В. Л. Яроцький та ін.

Питання фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів стали предметом дисертаційних досліджень вітчизняних науковців (Пристапко А. О. «Фінансово-правове регулювання фондового ринку України (2006); Остапович Г. М. «Державний контроль на ринку цінних паперів України» (2007); Онищенко М. О. «Правове регулювання емісії та обігу державних цінних паперів в Україні» (2010); Белікова О. В. «Фінансово-правове регулювання ринку цінних паперів в Україні» (2011); Гедзюк О. В. «Правове регулювання бюджетних надходжень від операцій з цінними паперами» (2013).

Однак більшість досліджень цих та інших вчених проведено або до прийняття Бюджетного кодексу України, Податкового кодексу України, або ж у них не враховано зміни та практику застосування законодавства у цій сфері, а, отже, – об'єктивно не відображено сучасні аспекти фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів в Україні.

Відтак, важливим убачається аналіз сучасного стану фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів в Україні (із урахуванням наявних прогалин та колізій у законодавстві, дискусійності і недостатності розроблення категорійного апарату у цій сфері) та пошук шляхів і напрямів вирішення цих та інших проблем, в тому числі й з урахуванням зарубіжного досвіду та адаптації законодавства України до міжнародних стандартів.

Таким чином, дослідження фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів в Україні є актуальним та своєчасним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою науково-дослідної теми кафедри адміністративного та фінансового права «Механізм державної влади в правовій державі» Національного університету біоресурсів і природокористування України (номер державної реєстрації 0115U006024).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження було здійснення комплексного аналізу фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів в Україні з урахуванням наукових джерел, фінансового законодавства, зарубіжного досвіду, а також розроблення пропозицій щодо удосконалення законодавства у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі завдання:

- з'ясувати становлення та розвиток правового регулювання обігу цінних паперів в Україні за окремими періодами;
- проаналізувати зарубіжний досвід правового регулювання обігу цінних паперів;
- розкрити сутність та основні елементи фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів;
- охарактеризувати функції та принципи фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів;
- визначити систему та особливості фінансових правовідносин у сфері обігу цінних паперів;
- з'ясувати повноваження суб'єктів фінансових правовідносин у сфері обігу цінних паперів;
- визначити способи та форми фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері обігу цінних паперів.

Предмет дослідження – фінансово-правове регулювання обігу цінних паперів в Україні.

Методи дослідження. У процесі дослідження відповідно до поставленої мети та завдань із урахуванням специфіки його об'єкта та предмета використовувались загальнонаукові (діалектичний, системно-структурний, логіко-семантичний, узагальнення та прогнозування) та спеціальні методи (історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-юридичний). Так, діалектичний метод використано з метою характеристики фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів, виявлення у ньому проблем та пошуку

шляхів їх вирішення (підрозділи 1.3, 2.1–2.3); системно-структурний – для аналізу системи правового регулювання обігу цінних паперів в Україні (підрозділ 1.1); логіко-семантичний – з метою розроблення та удосконалення категорійного апарату у цій сфері (підрозділи 2.1–2.4); узагальнення та прогнозування – у процесі формулювання висновків до розділів і загальних висновків, а також пропозицій із удосконалення законодавства (1.1–1.3, 2.1–2.4); історико-правовий – для дослідження становлення аналізованого інституту (підрозділ 1.1); порівняльно-правовий – під час аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства і праць науковців зарубіжних країн (підрозділи 1.1–1.3, 2.1–2.4); формально-юридичний – для здійснення тлумачення правових норм і термінологічного апарату проблематики, що досліджується (підрозділи 1.3, 2.1–2.4).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних досліджень фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів в Україні з урахуванням оновленого фінансового законодавства, у результаті якого сформульовано низку нових наукових положень і висновків. Основні з них такі:

уперше:

– обґрунтовано, що фінансово-правове регулювання обігу цінних паперів – це система фінансово-правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини у цій сфері, основними елементами якого є фінансово-правові норми та фінансові правовідносини у сфері обігу цінних паперів;

– визначено систему фінансових правовідносин у сфері обігу цінних паперів – відносини, які виникають, змінюються та припиняються щодо: 1) продажу (пред'явлення) державних і місцевих цінних паперів, надходження від яких є доходами та джерелом фінансування бюджету; 2) здійснення й 3) оподаткування операцій із цими цінними паперами; 4) здійснення Міністерством фінансів України (місцевими фінансовими органами), Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Центральним депозитарієм цінних паперів, Державною фіскальною службою України функцій державного регулювання й контролю їх обігу; 5) пов'язані з ними відносини щодо: здійснення публічними утвореннями державних (місцевих) запозичень; формування, обслуговування, погашення державного та місцевого (внутрішнього та зовнішнього) боргу та управління боргом;

– обґрунтовано, що особливостями фінансових правовідносин у сфері обігу цінних паперів є такі: виникають у сфері публічної фінансової діяльності і пов'язані із залученням коштів до бюджету внаслідок продажу (пред'явлення) державних і місцевих цінних паперів, їх оподаткуванням, а також із здійсненням уповноваженими органами регулювання й контролю випуску та обігу таких цінних паперів; їх об'єктом виступають державні й місцеві цінні папери, а суб'єктами – публічно-правові утворення, які є емітентом, а також стороною-боржником чи стороною-позичальником;

– визначено систему суб'єктів фінансових правовідносин у сфері обігу цінних паперів, що охоплює: органи загальної компетенції (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування) та спеціальної компетенції (Міністерство фінансів України (місцеві фінансові органи), Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України, Центральний депозитарій цінних паперів, Державна фіскальна служба України);

удосконалено:

– поняття «фінансово-правове регулювання обігу цінних паперів» – з уточненням, що його змістовними характеристиками є функції, принципи, способи та форми фінансово-правового регулювання;

– систему функцій фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів, до яких віднесено регулювальну, стимулювальну, контрольну, інформаційну функції;

– систему спеціальних принципів фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів – до них віднесено врахування індивідуальних, колективних та державних інтересів, поєднання централізованого та децентралізованого регулювання, поєднання національного та міжнародного законодавства, а також уточнено (з урахуванням міжнародних стандартів) критерії для класифікації окремих принципів (регулятор ринку цінних паперів, правозастосування, співробітництво);

– систему загальних способів фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів – з уточненням, що, окрім дозволу, зобов'язування та заборони, такими способами є також: делегування; координація; обмеження;

дістало подальшого розвитку:

– положення про становлення та розвиток правового регулювання обігу цінних паперів в Україні за такими періодами: I (початковий) період – (XV–XVIII ст.); II період – входження українських земель до складу Російської імперії (кінець XVIII ст. – 1917 р.); III (радянський) період (1917–1991 рр.); IV (сучасний) період (1991 р. – і до сьогодні).

– положення щодо можливостей врахування зарубіжного досвіду правового регулювання обігу цінних паперів, який стосується контролю (урядового – Республіка Ірландія, Королівство Нідерландів, Португальська Республіка; фінансово-банківських установ – Федеративна Республіка Німеччина, Королівство Бельгія, Королівство Данія; спеціально створених установ – США, Французька Республіка, Італійська Республіка, Королівство Іспанія, Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії) та повноважень органів у аналізованій сфері (Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії, США);

– положення про форми фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів з віднесенням до них: фінансового контролю; застосування заходів примусу (фінансових, інших санкцій) за порушення законодавства у цій сфері.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані для подальших досліджень проблематики фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів в Україні, а також у законодавчій та правозастосовній діяльності.

Одержані результати роботи використовуються під час викладання навчальних дисциплін «Фінансове право», «Актуальні проблеми фінансового права України» та у науковій роботі – при дослідженні науково-дослідної теми «Механізм державної влади в правовій державі» у Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення, висновки та пропозиції було схвалено й рекомендовано на засіданнях кафедри адміністративного та фінансового права, а також наукової ради юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України. Основні положення дисертації було оприлюднено на Міжнародній науковій конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2009 р.); Міжнародній науковій конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2011 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України» (м. Донецьк, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові проблеми зміцнення української державності» (м. Одеса, 2011 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи опубліковано в 11 наукових працях, з яких 5 статей у наукових фахових виданнях України, стаття у науковому фаховому виданні України, включеному до міжнародних наукометричних баз даних, стаття у науковому виданні іншої держави та 4 тези наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 190 сторінок. Список використаних джерел налічує 178 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, її зв'язок з науковими планами та програмами, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг роботи.

У розділі 1 «**Загальні засади правового регулювання обігу цінних паперів**», що містить три підрозділи, проаналізовано правове регулювання обігу цінних паперів в Україні (в тому числі його становлення і розвиток) та в зарубіжних державах, а також визначено сутність та основні елементи фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів.

У підрозділі 1.1 «*Становлення та розвиток правового регулювання обігу цінних паперів в Україні*» зазначено важливість обігу цінних паперів для держави, органів місцевого самоврядування, адже залучення коштів до бюджету через випуск державних і місцевих цінних паперів є частиною публічної фінансової діяльності. На підставі аналізу законодавства, наявних у науковій доктрині поглядів на правову природу, ознаки та види цінних паперів

зосереджено увагу на їх обігездатності, що обумовило поділ цінних паперів з вільною та з обмеженою обігездатністю, а також на системі боргових цінних паперів, до яких відповідно до ч. 5 ст. 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV (Закон № 3480-IV) належать з-поміж інших і державні облігації України, облігації місцевих позик, казначейські зобов'язання України.

У роботі проведено аналіз понять «фондовий ринок», «ринок цінних паперів» й зроблено висновок про їх ототожнення у законодавстві (ч. 1 ст. 1 Закону № 3480-IV) та потребу вирішення цієї проблеми, оскільки вони (попри взаємозалежність та взаємообумовленість) не є тотожними (більш широким поняттям є «ринок цінних паперів»). Також звернено увагу на сутність понять «обіг цінних паперів», «розміщення цінних паперів», які у нормах Закону № 3480-IV розмежовуються, а науковці, зазвичай, їх розглядають як загальне і часткове поняття, та підтримано підхід, за якого обіг цінних паперів включає їх розміщення, звернення і погашення.

На підставі аналізу становлення аналізованого інституту констатується, що протягом I (початкового) періоду випуск державних цінних паперів став результатом складної еволюції від позиково-кредитних відносин більшості країн з монархічною формою правління, де зародилися дооблігаційні форми позик, до розвитку ринку цінних паперів в Європі (XV–XVII ст.) та окремо – державних цінних паперів (наприкінці XVIII ст.) у формі державних та військових облігацій.

З'ясовано, що під час II періоду – входження українських земель до складу Російської імперії – було здійснено випуск різних цінних паперів (облігаційних зовнішніх запозичень (1769 р.), внутрішніх державних запозичень (1810 р.), внутрішніх відсоткових боргових зобов'язань у формі асигнацій (1811 р.), короткострокових казначейських зобов'язань (1812 р.), білетів Державного казначейства (1831 р.), банківських та казначейських білетів (1897 р.) та ін.) з метою фінансування бюджетного дефіциту та розвитку певних галузей економіки.

У III (радянський) період (1917–1991 рр.) у різні часи було здійснено випуск державних цінних паперів (короткострокових та довгострокових безвідсоткових позик (1922–1924 рр.), облігацій державних позик (1930–1941 рр.), конверсійних позик (1948 р.), виграшних позик (1946–1957 рр.) з метою вилучення коштів у населення та суб'єктів господарювання. Встановлено, що у 1957 р. із прийняттям відповідної постанови було припинено подальший випуск нових позик і в подальшому обігу цінних паперів майже не було.

Зазначено, що IV (сучасний) період (1991 р. – і до сьогодні) характеризується двома рівнями: 1) прийняттям відповідних норм у Конституції України (п. 1 ч. 2 ст. 92), Бюджетному кодексі України, Податковому кодексі України, законах України («Про цінні папери і фондову біржу» (1991 р.), «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» (1997 р.), «Про цінні папери та фондовий ринок» (2006 р.), «Про депозитарну систему України» (2012 р.) та

інших підзаконних нормативних актах; 2) приєднанням України до міжнародних угод та імплементацією положень міжнародних актів у цій сфері (Директиви Ради ЄС «Про узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, що стосуються інститутів спільного (колективного) інвестування в цінні папери, що підлягають обігу» (1985 р.), «Принципів та цілей регулювання ринку цінних паперів» Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO) (1998 р.) тощо; 3) удосконаленням законодавства у цій сфері з урахуванням міжнародних стандартів та зарубіжного досвіду.

У підрозділі 1.2 «Зарубіжний досвід правового регулювання обігу цінних паперів» здійснено аналіз досвіду зарубіжних країн у цьому питанні щодо моделей контролю: урядового (Республіка Ірландія, Королівство Нідерландів, Португальська Республіка), фінансово-банківських установ (Федеративна Республіка Німеччина, Королівство Бельгія, Королівство Данія), спеціально створених установ (США, Французька Республіка, Італійська Республіка, Королівство Іспанія, Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії).

З'ясовано наявність трьох моделей державного регулювання та нагляду у сфері обігу цінних паперів: децентралізоване регулювання – відсутність спеціального органу та покладення функцій регулювання на органи з більш широкою компетенцією: Міністерство фінансів (більшість держав) чи Центральний банк (відокремлений орган банківського нагляду) (Федеративна Республіка Німеччина, Австрійська Республіка, Королівство Бельгія); централізоване регулювання – передбачає наявність спеціалізованого державного органу у цій сфері (Комісії (Ради) з цінних паперів у Республіці Польщі, США, Сполученому Королівству Великої Британії і Північної Ірландії, Французькій Республіці, інших державах); змішане регулювання – передбачає розподіл повноважень у цій сфері між центральним банком та спеціалізованим органом державного регулювання (Україна). Акцентовано увагу на участі у регулюванні фондового ринку державних органів, саморегулювальних організацій (Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка), суб'єктів федерації (США, Федеративна Республіка Німеччина).

У підрозділі розглянуто особливості повноважень Міжнародної організації комісій з цінних паперів, Європейської ради системного ризику (European Systemic Risk Board), Європейської організації з цінних паперів та ринків (European Securities and Markets Authority), Європейської банківської організації (European Banking Authority) як суб'єктів міжнародного регулювання у сфері цінних паперів, реалізація яких сприяє налагодженню співпраці між комісіями з цінних паперів з метою забезпечення більш ефективного державного регулювання національних ринків цінних паперів та створення єдиних стандартів поведінки (Міжнародна організація комісій з цінних паперів), нагляду за фінансовою системою ЄС та попередженню системних ризиків (Європейська рада системного ризику) тощо.

Визнано доцільним використати досвід окремих держав щодо повноважень органів у аналізованій сфері: Ради з цінних паперів та інвестицій

(Securities and Investment Board) Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії – щодо ліцензування інвестиційної діяльності на ринку цінних паперів; Комісії з цінних паперів та фондових бірж (Securities and Exchange Commission) США – щодо прийняття правил із регулювання випуску цінних паперів іноземними компаніями на території США; Національної асоціації дилерів з цінних паперів (National Association of Securities Dealers) США – щодо урегулювання спорів між учасниками операцій з цінними паперами. Зроблено висновок, що при обранні в Україні зазначених моделей важливо забезпечити їх ефективне функціонування та захист прав суб'єктів.

У підрозділі 1.3 *«Сутність та основні елементи фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів»* шляхом систематизації доктринальних підходів визначено, що фінансово-правове регулювання обігу цінних паперів (як вид правового регулювання) є системою фінансово-правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини у цій сфері. Зазначено, що його основними елементами є фінансово-правові норми та фінансові правовідносини, а змістовними характеристиками – функції, принципи, способи та форми фінансово-правового регулювання.

Аналізуючи фінансово-правові норми як його елемент, зазначено, що фінансово-правове регулювання у сфері обігу цінних паперів включає норми, якими регулюються відносини щодо: продажу (пред'явлення) державних і місцевих цінних паперів, надходження від яких є доходами та джерелом фінансування бюджету; порядку здійснення операцій із цими цінними паперами та їх оподаткування; здійснення Міністерством фінансів України (місцевими фінансовими органами), Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Центральним депозитарієм цінних паперів, Державною фіскальною службою України функцій державного регулювання й контролю їх обігу.

Визначено особливості фінансових правовідносин з обігу цінних паперів: виникають лише у сфері публічної фінансової діяльності і пов'язані із залученням коштів до бюджету внаслідок продажу (пред'явлення) державних і місцевих цінних паперів, а також із здійсненням органами публічної влади регулювання й контролю випуску та обігу таких цінних паперів; однією стороною – емітентом – є публічно-правові утворення (держава, органи місцевого самоврядування). Зроблено висновок, що їх об'єктом є державні й місцеві цінні папери, спорідненість яких обумовлена наявністю у їх емітентів самостійних бюджетів, наповнення яких забезпечує їх емісія – випускаються з метою залучення коштів у державний і місцеві бюджети, за рахунок яких здійснюється їх погашення; а суб'єктами – публічно-правові утворення, які є стороною-боржником чи позичальником, а уповноважені ними органи – регулятором відносин у цій сфері.

Розділі 2 **«Зміст та особливості фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів»** містить чотири підрозділи, в яких досліджуються функції, принципи фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів, система фінансових правовідносин у цій сфері та їх суб'єкти, а також способи і форми фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів.

У підрозділі 2.1 «*Функції та принципи фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів*» на підставі аналізу джерел констатується відсутність єдиного підходу до розуміння функцій та запропоновано виділяти такі функції фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів: регульовальна – передбачає систему правових засобів із упорядкування суспільних відносин у цій сфері; стимульовальна – забезпечує створення конкурентного середовища у сфері обігу цінних паперів; контрольна – передбачає контроль цієї сфери; охоронна – сприяє застосуванню заходів примусу за порушення законодавства у сфері обігу цінних паперів; інформаційна – забезпечує процес збирання, поширення, накопичення, оприлюднення, розкриття інформації у аналізованій сфері.

Підтримуючи поділ принципів правового регулювання обігу цінних паперів на загальні і спеціальні, виокремлено з-поміж інших такі загальні принципи фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів: гласності; прозорості; наступності; контролю та нагляду; розподілу повноважень між суб'єктами; соціальної справедливості; ефективності; конкретності.

Шляхом аналізу «Принципів та цілей регулювання ринку цінних паперів» Міжнародної організації комісій з цінних паперів виділено з-поміж інших групи спеціальних принципів, які стосуються: 1) регулятора ринку цінних паперів (зрозумілість та конкретна визначеність повноважень; операційна незалежність та підзвітність у прийнятті рішень, здійсненні функцій та повноважень; наявність відповідних повноважень, належних ресурсів і здатності виконувати свої функції та покладені обов'язки; забезпечення чіткого та послідовного процесу регулювання); 2) правозастосування (наявність повноважень щодо проведення перевірок, розслідувань та нагляду за ринком); 3) співробітництва (обміну інформацією й надання допомоги).

Дослідивши висловлені у наукових джерелах думки, підтримано та додатково аргументовано підхід щодо віднесення до спеціальних принципів фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів: врахування індивідуальних, колективних та державних інтересів – сприяє через обіг цінних паперів забезпеченню реалізації цих інтересів; поєднання централізованого та децентралізованого регулювання – виявляється у використанні приватноправових і публічно-правових методів регулювання та делегування повноважень; поєднання національного та міжнародного законодавства – урахування зарубіжного досвіду у формуванні національної моделі фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів.

У підрозділі 2.2 «*Система та особливості фінансових правовідносин у сфері обігу цінних паперів*» визначено, що, насамперед, фінансово-правовими нормами регулюються відносини, які виникають, змінюються та припиняються щодо: 1) продажу (пред'явлення) державних і місцевих цінних паперів, надходження від яких є доходами та джерелом фінансування бюджету; 2) здійснення операцій із цими цінними паперами; 3) їх оподаткування; 4) здійснення Міністерством фінансів України (місцевими фінансовими органами), Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Центральним депозитарієм цінних паперів,

Державною фіскальною службою України функцій державного регулювання й контролю їх обігу.

Зауважено, що оскільки державні та місцеві цінні папери є борговими зобов'язаннями, то окремими групами аналізованих фінансових правовідносин є такі: пов'язані із здійсненням позичальниками (публічними утвореннями) державних (місцевих) запозичень на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету; пов'язані із формуванням, обслуговуванням та погашенням державного (місцевого) боргу, управлінням ним (у цих відносинах публічні утворення виступають боржниками).

У системі правовідносин у сфері державного боргу виокремлено ті, що виникають під час: здійснення державних запозичень; надання державних гарантій суб'єктам господарювання тощо. Зазначено, що залежно від виду боргу у систему фінансових правовідносин варто включити ті, що виникають у сферах державного та місцевого внутрішнього і зовнішнього боргу. А тому запропоновано п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України викласти в такій редакції: «виключно законами України встановлюються ... порядок утворення і погашення державного та місцевого внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних і місцевих цінних паперів, їх види і типи».

Визнано доцільним у значенні державного та місцевого боргу вживати поняття «публічний» борг» та зазначено особливості правовідносин у сфері публічного боргу: боржником може бути лише держава, Автономна Республіка Крим, територіальна громада міста; граничний обсяг державного (місцевого) боргу і гарантованого державою боргу визначаються на кожний бюджетний період законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет). Аналіз досвіду США із випуску та розміщення місцевих цінних паперів засвідчив доцільність його використання в Україні.

Окремою групою є фінансові правовідносини щодо розміщення казначейських зобов'язань України, їх погашення та сплати доходу за ними. Їх особливостями є такі: розміщуються виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб; посвідчують факт заборгованості Державного бюджету України перед власником; погашення та сплата доходу за ними гарантується доходами Державним бюджетом України і визначається умовами їх розміщення, які затверджуються Міністерством фінансів України; до розрахунку загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку не включається сума доходів, отриманих у вигляді процентів, що нараховані на такі цінні папери (пп. 165.1.2 п. 165.1 ст. 165 Податкового кодексу України).

У підрозділі 2.3 «Повноваження суб'єктів фінансових правовідносин у сфері у обігу цінних паперів» уточнено, що система суб'єктів регулювання фондового ринку відповідно до ст. 47 Закону № 3480-IV, є неповною, до якої поряд із державою та саморегулювальними організаціями запропоновано включити органи місцевого самоврядування (у відносинах, об'єктом яких є облігації місцевої позики). У авторському розумінні саме ці учасники фінансово-правових відносин у сфері обігу цінних паперів охоплюються поняттям «регулятор», оскільки встановлюють обов'язкові до виконання правила поведінки та забезпечують зовнішнє (держава, органи місцевого

самоврядування) і внутрішнє (саморегулівні організації) регулювання у цій сфері.

Із урахуванням доктринальних підходів з'ясовано, що суб'єктом фінансових правовідносин у сфері обігу цінних паперів може виступати держава, яка, зазвичай, реалізує свої повноваження через повноваження інших суб'єктів – органів загальної та спеціальної компетенції (наприклад, у сфері державних запозичень – держава в особі Кабінету Міністрів України).

Вказується, що загальне державне регулювання обігу цінних паперів в Україні забезпечують Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України – приймають нормативно-правові акти і визначають напрями державної політики у цій сфері; на місцевому рівні – органи місцевого самоврядування. Визначено, що органами спеціальної компетенції у цій сфері є: Міністерство фінансів України (місцеві фінансові органи), Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України, Центральний депозитарій цінних паперів, Державна фіскальна служба України. Акцентовано увагу на особливостях їх повноважень:

Міністерство фінансів України (місцеві фінансові органи) – здійснюють державні (місцеві) запозичення, витрати на обслуговування та погашення публічного боргу за державними борговими зобов'язаннями (борговими зобов'язаннями Автономної Республіки Крим, територіальних громад), правочини з публічним боргом, включаючи обмін, випуск, купівлю, викуп та продаж державних боргових зобов'язань (боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим, територіальної громади міста) тощо;

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку – забезпечує формування та реалізацію єдиної державної політики щодо розвитку і функціонування ринку цінних паперів в Україні; координує діяльність державних органів у цій сфері; здійснює державне регулювання та контроль за емісією і обігом цінних паперів тощо;

Національний банк України – виконує операції з обслуговування державного боргу, пов'язані із розміщенням державних цінних паперів, їх погашенням і виплатою доходу за ними; разом із Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку встановлює особливості провадження депозитарної діяльності з державними цінними паперами та порядок проведення операцій із їх розміщення (за погодженням з Міністерством фінансів України);

Центральний депозитарій цінних паперів – забезпечує формування та функціонування системи депозитарного обліку цінних паперів, зарахування цінних паперів (крім віднесених до компетенції Національного банку України) у систему депозитарного обліку, їх облік та зберігання тощо;

Державна фіскальна служба України – здійснює контроль оподаткування операцій з цінними паперами.

Із урахуванням процесів фінансової децентралізації та досвіду США про поєднання різних видів делегування повноважень (внутрішньодержавного – делегування повноважень між державними органами, державно-інституційного – суспільним інститутам, внутрішньо-інституційного – всередині суспільного

інституту) запропоновано передбачити у Законі № 3480-IV передачу Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку функцій у цій сфері саморегульним організаціям: із розроблення та впровадження правил, стандартів і вимог; надання дозволів (ліцензій); збору, узагальнення інформації тощо.

Проведений аналіз повноважень суб'єктів фінансових правовідносин у сфері обігу цінних паперів дозволив запропонувати таку редакцію ст. 47 Закону № 3480-IV: «1. Регулювання фондового ринку здійснює держава, органи місцевого самоврядування та саморегульні організації. 2. Державне регулювання ринку цінних паперів здійснює Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування; Міністерство фінансів України (місцеві фінансові органи), Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України, Центральний депозитарій цінних паперів у межах своїх повноважень, визначених законом».

У підрозділі 2.4 «Способи та форми фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів» визначено загальні способи фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів, сутністю яких є: надання суб'єкту аналізованих правовідносин права на активні дії (дозвіл); покладання на такого суб'єкта обов'язку активної поведінки (зобов'язування) чи обов'язку утримуватися від вчинення певних дій (заборона).

Зазначено, що фінансово-правове регулювання обігу цінних паперів може здійснюватися шляхом: делегування – передачі Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку певних функцій іншим суб'єктам аналізованих правовідносин; координації – узгодження дій суб'єктів таких правовідносин для досягнення загальної мети; обмеження – існування певних меж поведінки у сфері обігу цінних паперів.

Встановлено, що регулювання у сфері обігу цінних паперів здійснюється у таких формах: прийняття нормативно-правових актів у цій сфері; ліцензування професійної діяльності на ринку цінних паперів; реєстрація випусків (емісій) цінних паперів та інформації про їх випуск (емісію); пруденційний та інші види нагляду (державний, внутрішній, громадський); встановлення правил і стандартів здійснення операцій на ринку цінних паперів.

Окремими формами фінансово-правового регулювання є: фінансовий контроль (попередній, поточний, наступний – із застосуванням методів (перевірки, ревізії, експертизи, аналізу, фінансового моніторингу тощо); інші види контролю (за дотриманням емітентами порядку реєстрації випуску цінних паперів та інформації про їх випуск, умов продажу (розміщення) цінних паперів тощо); застосування заходів примусу за порушення законодавства у сфері обігу цінних паперів.

З'ясовано особливості застосування у сфері обігу цінних паперів: фінансового моніторингу – передбачає виявлення фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, здійснення ідентифікації, верифікації клієнтів тощо); заходів примусу за порушення законодавства у цій сфері – застосовують до юридичних осіб у формі фінансових, інших санкцій (попередження, зупинення (анулювання) ліцензії на право провадження

професійної діяльності на фондовому ринку, зупинення (до 1 року) розміщення (продажу) та обігу цінних паперів емітента тощо).

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі узагальнення наукових поглядів, фінансового законодавства, зарубіжного досвіду вирішено наукове завдання, яке полягало у здійсненні комплексного аналізу фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів в Україні.

Основні результати проведеного дослідження сформульовано у таких висновках:

1. З'ясовано, що окремими періодами становлення та розвитку правового регулювання обігу цінних паперів були такі: I (початковий) період – результат еволюції від позиково-кредитних відносин до розвитку ринку цінних паперів (XV–XVII ст.) та державних цінних паперів (наприкінці XVIII ст.); II – входження українських земель до складу Російської імперії (кінець XVIII ст. – 1917 р.), під час якого метою випуску державних цінних паперів (облігаційних зовнішніх запозичень (1769 р.), внутрішніх державних запозичень (1810 р.), короткострокових казначейських зобов'язань (1812 р.), білетів Державного казначейства (1831 р.); банківських та казначейських білетів (1897 р.) тощо) було фінансування бюджетного дефіциту; III (радянський) період (1917–1991 рр.) – метою випуску державних цінних паперів (короткострокових та довгострокових безвідсоткових позик (1922–1924 рр.), облігацій державних позик (1930–1941 рр.), конверсійних позик (1948 р.), виграшних позик (1946–1957 рр.) та ін.) було вилучення коштів у населення та суб'єктів господарювання (з 1957 р. їх випуск було припинено); IV (сучасний) період (1991 р. – і до сьогодні) – характеризується: прийняттям відповідних норм у Конституції України, Бюджетному кодексі України, Податковому кодексі України, законах України, підзаконних нормативних актах; приєднанням України до міжнародних угод у цій сфері та імплементацією положень міжнародних актів; удосконаленням законодавства у цій сфері з урахуванням міжнародних стандартів та зарубіжного досвіду.

2. На основі проведеного аналізу зарубіжного досвіду правового регулювання обігу цінних паперів з'ясовано окремі його особливості й можливості врахування в Україні, та які стосуються вибору оптимальної моделі: контролю (урядового (Республіка Ірландія, Королівство Нідерландів, Португальська Республіка), фінансово-банківських установ (Федеративна Республіка Німеччина, Королівство Бельгія, Королівство Данія) або спеціально створених установ (США, Французька Республіка, Італійська Республіка, Королівство Іспанія, Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії). Доцільно використати досвід окремих держав щодо повноважень органів у аналізованій сфері: Ради з цінних паперів та інвестицій (Securities and Investment Board) Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії – ліцензування інвестиційної діяльності на ринку цінних паперів; Комісії з цінних паперів та фондових бірж (Securities and Exchange Commission)

США – прийняття правил регулювання випуску цінних паперів іноземними компаніями на території США; Національної асоціації дилерів з цінних паперів (National Association of Securities Dealers) США – урегулювання спорів між учасниками операцій з цінними паперами.

3. Фінансово-правове регулювання обігу цінних паперів варто розглядати як систему фінансово-правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини у цій сфері. Його основними елементами є фінансово-правові норми та фінансові правовідносини, а змістовними характеристиками – функції, принципи, способи та форми.

Фінансово-правове регулювання у сфері обігу цінних паперів включає фінансово-правові норми, якими регулюються відносини щодо: продажу (пред'явлення) державних і місцевих цінних паперів, надходження від яких є доходами та джерелом фінансування бюджету; порядку здійснення й оподаткування операцій із цими цінними паперами; здійснення Міністерством фінансів України (місцевими фінансовими органами), Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Центральним депозитарієм цінних паперів, Державною фіскальною службою України функцій державного регулювання й контролю їх обігу.

Особливостями фінансових правовідносин у сфері обігу цінних паперів є такі: виникають лише у сфері публічної фінансової діяльності і пов'язані із залученням коштів до бюджету внаслідок продажу (пред'явлення) державних і місцевих цінних паперів, здійснення операцій з ними та оподаткування, а також із здійсненням органами публічної влади регулювання й контролю випуску та обігу таких цінних паперів. Їх об'єктом виступають державні й місцеві цінні папери, спорідненість яких обумовлена наявністю у їх емітентів самостійних бюджетів, наповнення яких забезпечує їх емісія, а суб'єктами – публічно-правові утворення (держава, органи місцевого самоврядування), які є емітентом, а також стороною-боржником чи стороною-позичальником.

4. Функціями фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів є: регулювальна – передбачає систему правових засобів із упорядкування суспільних відносин у цій сфері; стимулювальна – забезпечує створення конкурентного середовища у сфері обігу цінних паперів; контрольна – передбачає контроль цієї сфери; охоронна – сприяє застосуванню заходів примусу за порушення законодавства у сфері обігу цінних паперів; інформаційна – забезпечує процес збирання, поширення, накопичення, оприлюднення, розкриття інформації у аналізованій сфері.

Виділено принципи фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів: загальні – гласності, прозорості, наступності, контролю та нагляду, розподілу повноважень між суб'єктами, соціальної справедливості, ефективності, конкретності та інші; спеціальні з урахуванням «Принципів та цілей регулювання ринку цінних паперів» Міжнародної організації комісій з цінних паперів – стосуються: 1) регулятора ринку цінних паперів (зрозумілість та конкретна визначеність повноважень; операційна незалежність та підзвітність у прийнятті рішень, здійсненні своїх функцій та повноважень; наявність відповідних повноважень, належних ресурсів і здатності виконувати

свої функції та покладені обов'язки; забезпечення чіткого та послідовного процесу регулювання); 2) правозастосування (наявність повноважень щодо проведення перевірок, розслідувань та нагляду за ринком); 3) співробітництва (обміну інформацією й надання допомоги). До спеціальних принципів також віднесено: врахування індивідуальних, колективних та державних інтересів – сприяє через обіг цінних паперів забезпеченню реалізації цих інтересів; поєднання централізованого та децентралізованого регулювання – виявляється у використанні приватноправових і публічно-правових методів регулювання та делегування повноважень; поєднання національного та міжнародного законодавства – урахування зарубіжного досвіду у формуванні національної моделі фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів.

5. Систему фінансових правовідносин у сфері обігу цінних паперів складають відносини, які виникають, змінюються та припиняються щодо: 1) продажу (пред'явлення) державних і місцевих цінних паперів, надходження від яких є доходами та джерелом фінансування бюджету; 2) здійснення операцій із цими цінними паперами; 3) їх оподаткування; 4) здійснення Міністерством фінансів України (місцевими фінансовими органами), Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Центральним депозитарієм цінних паперів, Державною фіскальною службою України функцій державного регулювання й контролю їх обігу. Їх окремими групами є ті, що пов'язані із здійсненням позичальниками (публічними утвореннями) державних (місцевих) запозичень та формуванням, обслуговуванням та погашенням державного (місцевого) боргу, управлінням ним (у цих відносинах публічні утворення виступають боржниками), а підгрупами (залежно від виду боргу) – правовідносин у сфері державного (внутрішнього, зовнішнього) боргу (стосуються здійснення державних запозичень, надання державних гарантій тощо), у сфері місцевого (внутрішнього, зовнішнього) боргу. Запропоновано п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України викласти в такій редакції: «виключно законами України встановлюються ... порядок утворення і погашення державного та місцевого внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних і місцевих цінних паперів, їх види і типи».

Визначено особливості окремих фінансових правовідносин, а саме: 1) у сфері публічного боргу (боржником може бути лише держава, Автономна Республіка Крим, територіальна громада міста; граничний обсяг державного (місцевого) боргу і гарантованого державою визначаються на бюджетний період законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет); 2) у сфері розміщення казначейських зобов'язань України, їх погашення та сплати доходу за ними (розміщуються виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб; посвідчують факт заборгованості Державного бюджету України перед власником; погашення та сплата доходу за ними гарантується доходами Державного бюджету України і визначається умовами їх розміщення, які затверджуються Міністерством фінансів України; до розрахунку загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника

податку не включається сума доходів, отриманих платником податку у вигляді процентів, що нараховані на такі цінні папери).

6. Система суб'єктів фінансових правовідносин у сфері обігу цінних паперів охоплює: органи загальної (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування) та спеціальної компетенції (Міністерство фінансів України (місцеві фінансові органи), Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України, Центральний депозитарій цінних паперів, Державна фіскальна служба України). Особливостями їх повноважень є такі: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України – забезпечують загальне державне регулювання: приймають нормативно-правові акти, визначають напрями державної політики у цій сфері; на місцевому рівні – органи місцевого самоврядування; Міністерство фінансів України (місцеві фінансові органи) – здійснюють державні (місцеві) запозичення, витрати на обслуговування та погашення публічного боргу за державними борговими зобов'язаннями (борговими зобов'язаннями Автономної Республіки Крим, територіальних громад), правочини з публічним боргом, включаючи обмін, випуск, купівлю, викуп та продаж державних боргових зобов'язань (боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим, територіальної громади міста) тощо; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку – забезпечує формування та реалізацію єдиної державної політики щодо розвитку і функціонування ринку цінних паперів в Україні; координує діяльність державних органів у цій сфері; здійснює державне регулювання та контроль за емісією і обігом цінних паперів тощо; Національний банк України – виконує операції з обслуговування державного боргу, пов'язані із розміщенням державних цінних паперів, їх погашенням і виплатою доходу за ними; разом із Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку встановлює особливості провадження депозитарної діяльності з державними цінними паперами та порядок проведення операцій із їх розміщення (за погодженням з Міністерством фінансів України); Центральний депозитарій цінних паперів – забезпечує формування та функціонування системи депозитарного обліку цінних паперів, зарахування цінних паперів (крім віднесених до компетенції Національного банку України) у систему депозитарного обліку, їх облік та зберігання тощо; Державна фіскальна служба України – контроль оподаткування операцій з цінними паперами.

Запропоновано зміни до Закону № 3480-IV: нову редакцію ст. 47: «1. Регулювання фондового ринку здійснює держава, органи місцевого самоврядування та саморегулювальні організації. 2. Державне регулювання ринку цінних паперів здійснює Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування; Міністерство фінансів України (місцеві фінансові органи), Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України, Центральний депозитарій цінних паперів у межах своїх повноважень, визначених законом»; передбачити (з урахуванням фінансової децентралізації та досвіду США про делегування повноважень) часткову передачу Національною комісією з цінних паперів та

фондового ринку соморегульвним організаціям функцій у цій сфері: із розроблення та впровадження правил, стандартів і вимог; надання дозволів (ліцензій); збору, узагальнення інформації тощо.

7. До загальних способів фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів віднесено: дозвіл – надання суб'єкту аналізованих правовідносин права на активні дії; зобов'язування – покладання на такого суб'єкта обов'язку активної поведінки; заборона – покладання на такого суб'єкта обов'язку утримуватися від вчинення певних дій; а також: делегування – передача Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку певних функцій іншим суб'єктам аналізованих правовідносин; координація – узгоджені дії суб'єктів таких правовідносин для досягнення загальної мети; обмеження – певні межі поведінки у сфері обігу цінних паперів.

Формами регулювання обігу цінних паперів є: прийняття нормативно-правових актів у цій сфері; ліцензування професійної діяльності на ринку цінних паперів; реєстрація випусків (емісій) цінних паперів та інформації про їх випуск (емісію); пруденційний, інші види нагляду (державний, внутрішній, громадський); встановлення правил і стандартів здійснення операцій на ринку цінних паперів. Окремими формами фінансово-правового регулювання є: фінансовий контроль (попередній, поточний, наступний – із застосуванням методів (перевірки, ревізії, експертизи, аналізу, фінансового моніторингу тощо); інші види контролю (за дотриманням емітентами порядку реєстрації випуску цінних паперів та інформації про їх випуск, умов продажу (розміщення) цінних паперів тощо); застосування заходів примусу (фінансових, інших санкцій) за порушення законодавства у сфері обігу цінних паперів (попередження, зупинення (анулювання) ліцензії на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку, зупинення (до 1 року) розміщення (продажу) та обігу цінних паперів емітента тощо) застосовують до юридичних осіб.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Звонарьова Ю. В. Делеговані повноваження як елемент механізму фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів. Університетські наукові записки. 2008. № 4 (28). С. 241–244.
2. Звонарьова Ю. В. Принципи фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів. Університетські наукові записки. 2009. № 4 (32). С. 180–187.
3. Звонарьова Ю. В. Функції фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів. Університетські наукові записки. 2010. № 4 (36). С. 183–187.
4. Звонарьова Ю. В. Проблема єдиного регулятора відносин на фондовому ринку. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2012. № 1. С. 160–165.
5. Звонарьова Ю. В. Інформаційний сегмент фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2012. № 2. С. 163–167.

**Стаття у науковому фаховому виданні України,
включеному до міжнародних наукометричних баз даних**

6. Звонарьова Ю. В. Модель фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. 2015. Вип. 213. Ч. 1. С. 74–77.

Стаття у науковому виданні іншої держави

7. Звонарьова Ю. В. Методи фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів. Уральский научный вестник. 2012. № 4. С. 76–79.

Тези наукових доповідей:

8. Звонарьова Ю. В. Окремі питання механізму фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів в Україні. Восьмі осінні юридичні читання: Міжнародна наукова конференція, м. Хмельницький, 13–14 листопада 2009 року: тези доповіді. Хмельницький, 2009. Ч. 3. С. 122–123.

9. Звонарьова Ю. В. Передумови фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів в Україні. Десяті осінні юридичні читання: Міжнародна наукова конференція, м. Хмельницький, 12–13 листопада 2011 року: тези доповіді. Хмельницький, 2011. Ч. 2. С. 36–38.

10. Звонарьова Ю. В. Оподаткування в механізмі регулювання ринку цінних паперів. Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Донецьк, 25 листопада 2011 року: тези доповіді. Донецьк, 2011. С. 102–107.

11. Звонарьова Ю. В. Передумови фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів в Україні. Правові проблеми зміцнення української державності: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 29–30 листопада 2011 року: тези доповіді. Одеса, 2011. С. 64–66.

АНОТАЦІЯ

Звонарьова Ю. В. Фінансово-правове регулювання обігу цінних паперів в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2018.

Дисертацію присвячено комплексному аналізу фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів в Україні.

Досліджено особливості становлення та розвитку правового регулювання обігу цінних паперів в Україні за окремими періодами та зарубіжний досвід.

Розкрито сутність та основні елементи фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів, а також місце у ньому фінансово-правових норм та фінансових правовідносин.

Надано характеристику функціям та принципам фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів, до яких з-поміж інших віднесено регулювальну, стимулювальну, контрольну, інформаційну функції, а також принципи врахування індивідуальних, колективних та державних інтересів, поєднання централізованого та децентралізованого регулювання та поєднання національного та міжнародного законодавства.

Розкрито систему та особливості фінансових правовідносин у сфері обігу цінних паперів, об'єктом яких виступають державні й місцеві цінні папери, а суб'єктами – публічно-правові утворення, які є емітентом, а також стороною-боржником чи стороною-позичальником.

Визначено повноваження органів загальної та спеціальної компетенції, а також способи та форми фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів.

Запропоновано удосконалити окремі положення законодавства України у аналізованій сфері.

Ключові слова: обіг цінних паперів, фінансово-правове регулювання, фінансові правовідносини у сфері обігу цінних паперів, державні і місцеві цінні папери, державні та місцеві запозичення, публічний борг.

АННОТАЦИЯ

Звонарева Ю. В. Финансово-правовое регулирование обращения ценных бумаг в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 «Административное право и процесс; финансовое право; информационное право». Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2018.

Диссертация посвящена комплексному анализу финансово-правового регулирования обращения ценных бумаг в Украине.

В работе проанализированы особенности становления этого института в разные периоды, а именно: I период – начальный (XV–XVIII век); II – вхождение украинских земель в состав Российской империи (конец XVIII века – 1917 г.); III – советский период (1917–1991 гг.), IV – современный период (1991 г. – и до сегодня).

Рассмотрен зарубежный опыт правового регулирования обращения ценных бумаг и акцентировано внимание на разных моделях контроля правительственного (Ирландия, Нидерланды, Португалия), финансово-банковских учреждений (Германия, Бельгия, Дания), специально созданных учреждений (США, Франция, Италия, Испания, Великобритания), а также государственного регулирования и надзора. Предложено использовать наиболее приемлемые из них, в частности относительно полномочий субъектов в этой сфере (Совета по ценным бумагам и инвестициям Великобритании, Комиссии по ценным бумагам и фондовым биржам США, Национальной ассоциации дилеров по ценным бумагам США).

Определено, что финансово-правовое регулирование обращения ценных бумаг является системой финансово-правовых средств, с помощью которых обеспечивается правовое воздействие на общественные отношения в этой сфере; его основными элементами являются финансово-правовые нормы и финансовые правоотношения, а содержательными характеристиками – функции, принципы, способы и формы финансово-правового регулирования.

Проанализированы характерные особенности финансовых правоотношений в сфере обращения ценных бумаг: возникают лишь в сфере публичной финансовой деятельности; их объектом являются государственные и местные ценные бумаги, а субъектами – публично-правовые образования, которые могут быть эмитентом, а также стороной-должником или стороной-заемщиком.

Выделены в качестве функций финансово-правового регулирования обращения ценных бумаг – регулирующая, стимулирующая, контрольная, охранная, информационная, а также группы принципов: общие (гласности, прозрачности, преемственности, контроля и надзора, распределения полномочий между субъектами, социальной справедливости, эффективности, конкретности и др.); специальные (касающиеся регулятора рынка ценных бумаг, правоприменения, сотрудничества). К специальным принципам также отнесены: учет индивидуальных, коллективных и государственных интересов; сочетание централизованного и децентрализованного регулирования; сочетание национального и международного законодательства.

Определена система финансовых правоотношений в сфере обращения ценных бумаг, которые возникают, изменяются и прекращаются относительно: продажи (предъявления) государственных и местных ценных бумаг; осуществление операций с этими ценными бумагами; их налогообложения; осуществление уполномоченными органами функций государственного регулирования и контроля их оборота.

Акцентируется внимание, что субъектом анализируемых отношений может выступать государство, которое реализует свои полномочия через полномочия других субъектов – органов общей и специальной компетенции, а также на особенностях их полномочий, в частности: Верховная Рада Украины, Президент Украины, Кабинет Министров Украины, органы местного самоуправления – обеспечивают общее государственное регулирование; Министерство финансов Украины (местные финансовые органы) – осуществляют государственные (местные) заимствования, расходы на обслуживание и погашение публичного долга; Национальная комиссия по ценным бумагам и фондовом рынке – обеспечивает формирование и реализацию единой государственной политики по развитию и функционированию рынка ценных бумаг в Украине; Национальный банк Украины – выполняет операции по обслуживанию государственного долга, связанные с размещением государственных ценных бумаг, их погашением и выплатой дохода по ним; Центральный депозитарий ценных бумаг – обеспечивает формирование и функционирование системы депозитарного учета ценных бумаг; Государственная фискальная служба Украины – осуществляет контроль налогообложения операций с ценными бумагами.

В работе исследовано систему общих способов (разрешение, обязывание, запрет), а также выделены такие способы, как: делегирование – передача Национальной комиссии по ценным бумагам и фондовом рынке определенных функций другим рассматриваемых правоотношений; координация – согласованные действия субъектов таких правоотношений для достижения общей цели; ограничение – определенные границы поведения в сфере обращения ценных бумаг.

Определено, что формами регулирования обращения ценных бумаг являются: принятие нормативно-правовых актов в этой сфере; лицензирование профессиональной деятельности на рынке ценных бумаг; регистрация выпусков (эмиссии) ценных бумаг и информации об их выпуске (эмиссии); пруденциальный, другие виды надзора (государственный, внутренний, общественный); установление правил и стандартов осуществления операций на рынке ценных бумаг.

Акцентируется внимание, что отдельными формами такого регулирования является финансовый контроль (предварительный, текущий, следующий – с применением разных методов (проверки, ревизии, экспертизы, анализа, финансового мониторинга и других), а также другие виды контроля, в частности, за соблюдением эмитентами порядка регистрации выпуска ценных бумаг и информации об их выпуске, условий продажи (размещения) ценных бумаг. Отдельно проанализированы особенности применения мер принуждения (финансовых, других санкций) за нарушение законодательства в сфере обращения ценных бумаг.

Предложено усовершенствовать отдельные положения законодательства Украины в анализируемой сфере.

Ключевые слова: обращение ценных бумаг, финансово-правовое регулирование, финансовые правоотношения в сфере обращения ценных бумаг, государственные и местные ценные бумаги, государственные и местные заимствования, публичный долг.

ANNOTATION

Zvonareva Yu. V. Financial and legal regulation of circulation of securities in Ukraine. – The Manuscript.

The dissertation for obtaining the academic degree of the candidate of legal sciences, specialization 12.00.07 Administrative Law and Process; Finance Law; Information Law. National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kiev, 2018.

The dissertation is devoted to the complex analysis of financial and legal regulation of securities circulation in Ukraine.

The peculiarities of the formation and development of legal regulation of securities circulation in Ukraine for certain periods and foreign experience have been explored.

The essence and basic elements of financial and legal regulation of securities circulation, as well as place of financial-legal norms and financial legal relations in it were revealed.

The description was made of functions and principles of financial and legal regulation of securities circulation, among which are regulatory, stimulatory, control, information functions, as well as principles of taking into account individual, collective and state interests, a combination of centralized and decentralized regulation and a combination of national and international legislation.

The system and peculiarities of financial legal relations in the sphere of securities circulation, the object of which are state and local securities, and the subjects – public legal entities that are the issuer, as well as the debtor party or the borrower party, were disclosed.

The powers of the bodies of general and special competence, as well as the ways and forms of financial and legal regulation of circulation of securities, were determined.

It was proposed to improve certain provisions of Ukrainian legislation in the analyzed sphere.

Key words: circulation of securities, financial and legal regulation, financial legal relations in the sphere of securities circulation, state and local securities, state and local borrowings, public debt.